REFLECȚII PRIVIND INSTITUIREA JUDECĂTORIILOR DE PACE ÎN BASARABIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

Oxana CHISARI-LUNGU,
magistru în drept, lector universitar

Modernizarea organelor judecătoreşti în Basarabia are loc anume în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea. Necesitatea înfăptuirii reformei judecătoreşti în general, precum şi formarea judecătoriilor de pace, în calitate de instanţe locale, a stârnit multiple discuţii atât în cadrul organelor de conducere imperiale, cât şi în regiune. În acest articol ştiinţific, vom evidenţia care este modalitatea de formare şi de activitate a judecătoriilor de pace în Basarabia în a II-a jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuvinte-cheie: instanţă de judecată; judecător; judecătorie de pace; congresul judeţean al judecătoriilor de pace; regulamentul privind organizarea judecătorească; reformă judecătorească.

* * *

The modernization of the Judicial System in Bessarabia emerged in the second half of the 19th century. The necessity of carring out a judicial reform, and forming the Justices of the Peace, as local courts, arose many discussions in the imeprial governing bodies as well as in the region.

In this article, we will outline the forming and activity way of the Justice of Peace in Bessarabia in the second half of 19 th century.

Keywords: Court; judge; Justice of Peace; County Congress of Justice of the Peace; the regulation on the Court; judicial reform.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o dezvoltare continuă în cadrul Imperiului Rus al relaţiilor capitaliste care distrugeau relaţiile feudale existente. Instituţia şerbiei parcurgea perioada unei crize profunde care s-a intensificat după înfrângerea Rusiei în timpul războiului din Crimeea. La sfârşitul anilor 50, Guvernul ţarist s-a pomenit în imposibilitatea utilizării vechilor metode de administrare, fapt ce a condiţionat scăderea bruscă a autorităţii puterii de stat. Întreg sistemul organelor locale şi centrale de conducere, precum şi cel al forţelor armate şi al organelor de poliţie, manifestau o incapacitate de lucru, devenită evidentă tuturor. Cu toate acestea, niciuna din structurile evidenţiate nu se afla într-o astfel de situaţie deplorabilă ca cea caracteristică sistemului judecătoresc. Senatorul rus K. N. Lebedev constată că persoana care la acele timpuri a cunoscut sistemul judiciar rusesc se putea îmbolnăvi şi tulbura – atât era de insuportabil [1].

Autorii ruşi nu au o opinie unanimă referitor la faptul care instanţe judecătoreşti pot fi considerate instanţe locale. N.P. Eroşkin consideră că judecătoriile locale le includ doar pe cele de pace şi se deosebesc de cele generale prin modalitatea de constituire – se aleg. Alţi doctrinari afirmă că judecătoriile locale includ nu numai judecătoriile de pace, dar şi cele de voloste [2].

Expunându-ne propriul punct de vedere în această privinţă, evidenţiem că în conformitate cu Regulamentele judiciare numai judecătoriile de pace erau numite instanţe locale, dar dacă judecăm după competenţă teritorială şi materială, atunci şi judecătoriile de voloste ca judecătorii pentru ţărani pot fi considerate judecătorii locale.

Încă din 1863 în Basarabia au început să se discute proiectele propuse pentru reformarea sistemului judiciar. Juriştii din Basarabia, analizând aceste proiecte, pe lângă multiplele propuneri, în primul rând încercau să propună menţinerea legislaţiei locale şi implementarea ei în cadrul reformei.

La nivel local, s-au format în urma reformei două instanţe de judecată:

1. Judecătoriile de pace.
2. Congresul judeţean al judecătoriilor de pace.

Judecătorii de pace erau consideraţi un organ unipersonal, ei puteau fi clasificaţi în judecători de pace de sector şi de onoare. Pe când Judecătoriile de pace și Congresele județene de pace s-au considerat organe colegiale. De asemenea, aceste instanțe judecătorești erau considerate organe teritoriale. Judecătoriile de pace activau în cadrul oraşelor şi al judeţelor. Mai multe orașe formau un județ de pace. Județul se împărțea în sectoare şi în fiecare sector activa câte un judecător de pace de sector. De asemenea, în fiecare sector mai activa şi câte un judecător de pace de onoare. Toți judecătorii de pace de sector şi judecătorii de pace de onoare dintr-un județ formau Congresul județean al Judecătoriilor de pace.

Congresul județean al judecătoriilor de pace avea funcția de a participa la dezbaterile judiciare în calitate de instanță de gradul II şi de a asigura administrarea sectorului.

Litigiile apărute din cauza competenţei de materie dintre două judecătorii de împăcare din aceeaşi unitate administrativ-teritorială se soluţionau de către Congresul județean, iar în cazul litigiului dintre două judecătorii de pace din diferite unităţi administrativ-teritoriale se soluţiona de către Congresul județean

al judecătoriei de pace în cadrul căreia a fost depusă prima cerere.

Pentru a deveni judecător de pace, persoana trebuia să îndeplinească următoarele condiţii:

- să deţină cetăţenie rusă;
- să confirme vârsta de 25 de ani;
- doar bărbaţii aveau dreptul să deţină această funcţie;
- să deţină calităţi morale ireproşabile;
- să fie localnic, dar nu era obligatoriu ca în timpul alegerilor sau o perioadă până la alegeri să locuiască în acel judeţ;
- să deţină censul de avere necesar;
- să confirme studii superioare sau medii [3].

La momentul în care se discutau care ar fi acele condiții obligatorii ce trebuie să le întrunească candidații la funcția de judecător de pace, una din problemele apărute se referea la limba pe care trebuie să o posede viitorii judecători. Evident că reprezentanții puterii centrale pledau doar pentru limba rusă. Atunci Guvernatorul general al Novorosiei și al Basarabiei a venit cu următoarea remarcă referitor la această problemă. El pleda pentru ca viitorii judecători de pace să cunoască ambele limbi, atât rusa cât și româna. Argumentele aduse în susținerea acestei idei erau următoarele: în primul rând, el încerca să convingă administrația rusă că judecătoriile de pace, pe parcursul activității lor, se vor ciocni de cele mai multe ori cu soluționarea litigiilor dintre păturile inferioare ale societății. Însă cu toții cunoaștem că populația simplă din Basarabia nu poseda limba rusă, vorbind doar româna și în cazul când procesele de judecată vor fi desfăşurate doar în limba rusă, ar putea duce la apariția neîncrederii populației față de instanța de judecată.

De asemenea, faptul că în calitate de instanță de apel pentru judecătoriile de pace vor apărea Congresele Judecătoriilor de pace scutește de apariția unei eventuale probleme, cum ar fi necunoașterea limbii române de către instanța de apel. Un alt argument adus în favoarea limbii române ar fi scutirea implicării translatorilor în cadrul proceselor de judecată, ceea ce ar fi inevitabil în cazul petrecerii ședințelor doar în limba rusă.

Concluzionând, în baza celor expuse, Guvernatorul general al Novorosiei și al Basarabiei, cu referire la limba de desfășurare a proceselor de judecată, menționează că cea mai bună soluție ar fi includerea în calitate de condiție obligatorie pentru candidații la funcția de judecător de pace cunoașterea limbii române și a limbii ruse [4].

O altă contrazicere între opinia Gubernatorului general și a baronului Velio ține de domeniul numirii sau alegerii judecătorilor de pace. Velio considera că ar fi corect ca judecătorii de pace să fie numiți de către organele administrative, iar judecătorii de onoare să fie aleși din cadrul persoanelor cu un statut social superior. Opinie cu care nu era de acord Guvernatorul general. Cel din urmă îl contrazicea pe baron, prin acest argument: el menționa că o astfel de modalitate de învestire în funcție a judecătorilor de pace ar duce la distrugerea unor principii de bază proclamate prin intermediul reformei. Se referea la principiul separării puterii în stat și la includerea modalității de alegere a persoanelor la astfel de funcții, spre deosebire de procedura numirii care a fost utilizată până la acea etapă.

La primele ședințe de judecată, sediile judecătoriilor de pace erau neîncăpătoare, majoritatea populației din acea regiune venea curioasă să vadă ce presupune ca atare această nouă instanță de judecată. Cetățenilor nu le-a trebuit mult timp să înțeleagă cât de tare se deosebește noul sistem judiciar de cel vechi. Și anume prin faptul că a devenit mai accesibil pentru simpla populație. Populația, profitând de aceste modificări, a încercat să-și rezolve toate problemele care păreau a fi imposibil a fi soluționate conform vechiului sistem.

Ministrul Justiției D.N. Zameatnin, în cadrul raportului anual întocmit de minister, cu referire la judecătoriile de pace, menționa următoarele: simplitatea procesului de judecată, respectarea principiului publicității și lipsa unor proceduri întortocheate au dus la obținerea încrederii totale a populației față de aceste instanțe de judecată. Populația simplă vedea în acestă instanță o soluție rapidă și echitabilă de rezolvare a problemelor sale.

Despre necesitatea stringentă de formare a acestor instanțe locale ne vorbește însuși numărul mare de dosare examinate chiar din momentul deschiderii. Chiar în primele cinci luni de activitate a judecătoriilor de pace, fiecărui judecător i-au revenit aproximativ câte 600-700 de dosare. Șase judecători din cadrul orașului Chișinău au primit 4.160 de cereri de chemare în judecată, iar alții cinci din cadrul județului – 1.145, în total 5.305 de cereri. Din acest număr imens de cereri depuse 4.075 au fost examinate și emise hotărâri [5].

De asemenea, puteau fi evidențiate și unele interdicții la funcțiile de judecător de pace:

- pentru persoanele aflate sub anchetă sau care erau implicate într-un proces de judecată, sau au fost judecate și au primit o pedeapsă privativă de libertate sau una mai aspră;
- pentru persoanele care au fost excluse din sistemul judecătoresc sau din cadrul claselor sociale privilegiate;
- pentru persoanele care aveau calitatea de creditor;
- pentru fețele bisericești [6].

Judecătorii de pace erau aleși pentru un termen de trei ani. Însă practica a demonstrat că majoritatea judecătorilor de pace au activat câte două, trei sau chiar mai multe scrutine.

Ei erau aleși de către adunarea zemstvelor. Dacă se înscriau mai puțini de 12 candidați, alegerile aveau loc la nivel de gubernie. Listele cu candidații la funcția de judecător de pace erau elaborate cu trei luni înainte de alegeri, se întocmea câte o listă separată pentru fiecare județ.

Justiția de pace era realizată prin judecători unici

sau colegial ca instanţe locale şi se caracteriza prin examinarea dosarelor (atât civile, cât şi penale) mai puţin relevante din punctul de vedere al interesului general, printr-o procedură mai simplificată, iar scopul consta în a aduce părţile la împăcare. Totuşi, deşi procesul decurgea într-o formă mai simplă (termene reduse, judecător unic), totuşi el era de natură jurisdicţională. Era semiprofesionist, censul de studii diminuat, căci nu existau suficiente cadre, se cereau nu atât cunoştinţe juridice, cât cunoaşterea modului de viaţă, a moravurilor şi obiceiurilor poporului.

La începutul realizării reformei judecătoreşti, toate cererile de chemare în judecată depuse erau scutite de orice taxă necesară pentru admiterea cererii. Acest fapt nu a constituit o lacună a legislației, ci intenționat a fost stabilită o astfel de regulă. Scopul urmărit de organele de conducere era de a crea o instanță de judecată accesibilă pentru toți, ceea ce ducea la mărirea încrederii populației față de instanțele de judecată în general. Ținându-se cont de faptul că instanțele de judecată totalmente erau întreținute financiar de către organele de zemstvă, cheltuielile se ridicau considerabil. Din acestă cauză, totuși în 1877 au fost modificate reglementările din domeniu și au fost introduse taxe speciale necesare a fi achitate în timpul depunerii cererii de chemare în judecată. Veniturile obținute din cadrul acestor taxe se transferau în bugetul zemstvelor. Evident că această modificare a avut în calitate de consecință micșorarea numărului de cereri depuse spre judecare în cadrul judecătoriilor de pace [7].

Judecătorii de pace de onoare erau aleşi dintre oamenii respectaţi, ei nu erau remuneraţi. Acest fapt era convenabil pentru zemstve, care întreţineau din bugetul lor justiţia de pace. Ei judecau după aceleaşi reguli ca şi judecătorii de pace, aplicând aceeaşi legislaţie.

Persoanele se puteau adresa judecătorului de pace de onoare în următoarele cazuri:

– dacă ambele părţi erau de acord;

– dacă lipsea judecătorul de sector sau era bolnav.

Părțile nu aveau dreptul să se eschiveze de la executarea hotărârii emise de judecătorul de pace de onoare, sau să depună repetat o altă cerere la un alt judecător de pace din sector.

Judecătorii de pace de onoare puteau concomitent să dețină și alte funcții decât cea de judecător. Incompatibilitatea era considerată doar în cazul exercitării următoarelor funcții:

- procuror;
- ajutor de procuror;
- polițist;
- lucrător în organele fiscale.

Stabilirea competenţei judecătoriilor de pace pentru soluționarea unei cauze avea loc ținându-se cont de două criterii: caracterul patrimonial al litigiului și mărimea acțiunii. Judecătoriile de pace soluționau doar cauzele cu caracter patrimonial, iar cele cu caracter nepatrimonial – numai dacă legea stabilea acest lucru. Ca exemplu, dreptul la educaţie asupra copilului al părinţilor divorţaţi putea fi stabilit de către judecătoriile de pace, iar litigiile ce ţineau de apărarea dreptului de autor nu puteu fi soluţionate. Referitor la mărimea acțiunii, judecătoriile de pace puteau soluționa toate acțiunile în valoare mai mică de 1.000 de ruble [8].

Dacă e să ne referim la importanța și necesitatea activității Congreselor judecătoriilor de pace, putem evidenția următoarele atribuții ale acestui organ:

- stabilirea termenelor de soluționare a litigiilor;
- examinarea plângerilor împotriva hotărârilor judecătorilor de pace, adică funcționau ca instanțe de apel pentru judecătoriile de pace de sector.

În caz de necesitate, puteau fi întrunite ședințe extraordinare. La emiterea hotărârilor de către Congresele județene ale judecătoriilor de pace, urmau să fie prezenți trei membri, inclusiv președintele (art. 180 al CPC și art. 167 al CPP).

Analizând legislația în vigoare, putem să determinăm următoarea componență a completelor de judecată din cadrul Congreselor Judecătoriilor de pace:

- președinte;
- membri;
- procuror;
- secretar al ședinței;
- adjuncți de secretar;
- la necesitate puteau fi numiți și executori judiciari;
- dacă nu erau implicați executorii judiciari, atunci era implicată poliția.

Controlul asupra judecătoriilor de pace îl deținea Congresul judecătoriilor de pace, iar controlul suprem atât asupra judecătoriilor de pace, cât și asupra Congreselor judecătoriilor de pace era înfăptuit de către Senat. Congresele judecătoriilor de pace și judecătoriile de pace pregăteau rapoarte pe care le prezentau Senatului în calitate de dare de seamă. Activitatea judecătoriilor de pace era supravegheată și de către Ministerul Justiției.

După efectuarea reformei agrare atât în Basarabia, cât și în întregul Imperiu, a apărut necesitatea de implicare a unor intermediari, care să participe la soluționarea conflictelor care apăreau între țărani și foștii proprietari de terenuri. Însă nu trebuie de confundat atribuțiile intermediarilor de pace cu atribuțiile judecătorilor de pace. Intermediarii de pace nu dețineau atribuții judecătorești [9].

Analizând minuțios materialele Arhivei Naționale de Stat, concluzionăm că se ducea o evidență strictă a persoanelor care dețineau funcția de judecător de pace, și anume, se ținea cont la angajare de: proveniența familială; avere; studii; dacă nu existau încălcări disciplinare [10].

La fel, pentru îndeplinirea sârguincioasă a obligațiilor de serviciu, judecătorii puteau fi decorați cu ordine și medalii din partea împăratului.

Ministerul Justiției avea dreptul să se adreseze cu o petiție împăratului prin care să solicite acordarea distincțiilor, diplomelor, medaliilor unor persoane speciale. Adică anume Ministerul Justiției era acel organ

care ghida şi supraveghea activitatea judecătorilor şi a celorlalţi colaboratori ai instanţelor şi deţinea dreptul de a propune unele persoane spre decorare [11].

Controlul veniturilor (o revizie) Congreselor judecătoriilor de pace era efectuat de preşedintele congresului împreună cu judecătorii de pace de circumscripţie, cu procurorul, cu şeful de zemstvă, iar rezultatele acestui control erau publicate în „Бессарабские областные ведомости" [12].

Au apărut unele neînţelegeri şi tocmai referitor la numirea în funcţie a executorilor judiciari, lucrătorilor din cancelarie şi a altor persoane care deţineau funcţii auxiliare în cadrul Congreselor judecătoriilor de pace. Unii preşedinţi ai Congreselor nu doreau să-şi asume nişte responsabilităţi încercând să transmită aceste atribuţii altor persoane cu un rang mai înalt, pe când alţi preşedinţi şi-au asumat aceste responsabilităţi făcând trimitere la art. 59 şi 62 al Regulamentului privind organizarea judecătoriilor. Din acest motiv, Ministerul Justiţiei la data de 07.06.1872 a emis Circulara nr. 8.645 adresată preşedinţilor de Congrese ale judecătoriilor de pace, prin intermediul căreia a explicat că atribuţiile de numire în funcţie a executorilor judiciari şi ale altor colaboratori auxiliari aparţin anume preşedinţilor Congreselor judecătoriilor de pace [13].

În primii ani de activitate a judecătoriilor de pace, au apărut unele neînţelegeri referitor la persoanele responsabile să pună în executare hotărârile acestor instanţe. Problema dată a apărut anume pe motiv că nu în toate judecătoriile de pace exista funcţia de „executor judiciar". Senatul a propus spre examinare situaţia creată după ce Guvernatorul guberniei Poltava a depus un demers (nr.4.145 din 23.05.1872) prin intermediul căruia solicita o notă explicativă a legislaţiei din domeniu. În urma examinării acestui demers de către Comisiile specializate, Senatul a venit cu următoarele explicaţii: ţinându-se cont că într-adevăr nu toate judecătoriile de pace deţin funcţia de executor judiciar, preşedinţii judecătoriilor de pace au dreptul să se adreseze direct la organele de poliţie pentru ca acestea să pună în executare hotărârile. Această hotărâre a Senatului a fost trimisă nu doar Guvernatorului guberniei Poltava, ci tuturor guvernatorilor, fiind obligatorie în întregul Imperiu Rus, adică fiind aplicabilă şi în Basarabia [14].

În cadrul examinării cauzelor penale, erau implicaţi anchetatorii judiciari.

Concluzionând, evidenţiem că sistemul de organe judecătoreşti locale atât din Basarabia, cât şi din întreg Imperiul Rus a avut la baza formării lui şi activităţii nişte principii specifice doar acestui teritoriu. Dacă le comparăm cu sistemele judecătoreşti locale, existente în statele europene, ele se deosebesc. Şi anume, judecătorii de pace din Basarabia deţineau atribuţii mai vaste decât unii din alte state.

Scopul primordial ce a stat la baza instituirii unor astfel de organe judecătoreşti locale a fost de a găsi o modalitate de soluţionare a cauzelor cu valoare medie, dar totodată a păstrat şi justiţia specială pentru ţărani. În aşa fel, pe de o parte, s-a încercat de a institui o justiţie accesibilă, echitabilă, rapidă, iar pe de altă parte, s-a păstrat judecata pentru ţărani, dat fiind faptul că Imperiul Rus era un stat în care se mai păstra organizarea socială medievală.

***Referinţe*:**

1. Захария С. Причины реформы суда. Подготовка и принятие „Основных положений преобразования судебной части России" и судебных уставов Александра II 20 ноября 1864 г. В: *Закон и жизнь,* 2002, № 4, с. 43.
2. Исаев И.А. *История государства и права России*.1996, с.262.
3. Захария С. Реформы 60-70-х гг. XIX в. в России и их особенности в Бессарабии. В: *Закон и жизнь*, 2003, № 1, с. 33.
4. Боршевский А.П. *Мировая юстиция Бессарабии (60- х-70-е гг. XIX в.* Кишинэу, 2008, с. 21.
5. *Ibidem*, p. 26.
6. *Regulamentele privind organizarea judecătorească*. Art. 19-40.
7. Боршевский А. *Институт мировых судей в Бессарабии по судебной реформе 1869 года*, 2003, № 5, с. 36.
8. *Ibidem*, p. 49.
9. *ANRM*. F. 50, inv. 16.
10. *Ibidem*, inv. 2, d. 1, f. 5, 6.
11. *Ibidem*, f. 7,8.
12. *Бессарабские областные ведомости*. № 23, 22.03.1872, с. 1.
13. *Ibidem*, № 49, 24.06.1872, с. 1.
14. *Ibidem*, № 37, 15.05.1874, с. 1.

Recenzent:
Elena ARAMĂ,
doctor habilitat, profesor universitar